

Kehittämistyö, opinto-ohjaajakoulutus

Kirsi Ahvenlampi

Sähköinen HOPS-lomake ohjauksen tukena ammatillisessa peruskoulutuksessa

Johdanto

”Miten voisimme tehostaa ohjausta?” ”Onkohan opiskelijalla ollut hankaluuksia tässä aineessa jo aikaisemmissa opinnoissaan?” ”Onkohan tällä opiskelijalla aiempaa työkokemusta, jota voisi hyödyntää opinnoissa?” ”Mikähän opintopolku sopisi tälle opiskelijalle?” Nämä ovat käytännön esimerkkejä kysymyksistä, joiden pohjalta tässä artikkelissa käsiteltävä opintojen henkilökohtaistamiseen liittyvä kehittämistyö sai alkunsa. Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman eli HOPSin pohjaksi tarkoitetut lomakkeet olivat oppilaitoksessamme paperisessa muodossa, mikä oli paitsi vanhanaikaista ja epäkäytännöllistä, jopa hidasti tai esti tärkeän tiedon siirtämistä ja siirtymistä kaikille tiedon tarvitsijoille.

Ammatillisen perustutkinnon perusteissa (OPH määräys 34/011/2009, 242) määritellään, että **kaikkien** opettajien ja muiden ohjauksesta vastuullisten tulisi osallistua ohjaustoimintaan opinto-ohjaajan ollessa päävastuussa opinto-ohjauksen järjestämisestä. Yksi keskeinen väline opiskelijoiden ohjauksessa ja heidän yksilöllisten tarpeidensa ja tavoitteidensa huomioimisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa on henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Kaikilla ohjaukseen osallistuvilla tulisi siis olla mahdollisuus saada tarvittavaa opiskelijoita koskevaa tietoa. HOPS-lomakkeen laatiminen sähköiseen Wilma-liittymään palvelee sekä opiskelijoita että opinto-ohjaajia, opettajia ja muita ohjaukseen osallistuvia. Opiskelija kykenee päivittämään HOPSiaan aina tarpeen tullen ja seuraamaan opintojensa edistymistä. Samalla ohjaukseen osallistuvat henkilöt pystyvät seuraamaan mm. opiskelijoiden etenemistä, heidän valintojaan ja opiskeluun mahdollisesti vaikuttavia taustatekijöitä. Tiedon jakaminen on lähtökohtaisesti yksi keino lisätä eri toimijoiden osallisuutta ohjaustoiminnassa.

Tavoitteena tässä kehittämistyössä on ollut luoda henkilökohtaistamisen tueksi sähköinen järjestelmä, joka palvelee kaikkia ohjauksen parissa oppilaitoksessamme toimivia, lisää ohjaustoiminnan käytännöllisyyttä, tiivistää ohjauksellista yhteistyötä sekä tehostaa tiedonsiirtoa.

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma (HOPS) – kehittämistyön teoreettista taustaa

Laissa ammatillisesta koulutuksesta (L 630/1998, 14 §) säädetään, että koulutuksen järjestäjän on laadittava opiskelijan yksilöllisten lähtökohtien pohjalta henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Päämääränä on yksilöllisen valinnaisuuden toteutuminen. Tätä suunnitelmaa päivitetään koko koulutuksen ajan. Ammatillisessa peruskoulutuksessa yksi opinto-ohjauksen tavoitteista on, että opiskelija osaisi suunnitella opintonsa ja laatia HOPSin yhteistyössä opettajan ja opinto-ohjaajan kanssa. Lisäksi opiskelijan tulisi osata ottaa vastuu opinnoistaan sekä tunnistaa opiskeluun ja elämäntilanteisiin mahdollisesti liittyviä haasteita. HOPSissa määritellään esimerkiksi oppimisen tavoitteet, opintojen suorittaminen, osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä mahdolliset oppimista estävät vai vaikeuttavat seikat. HOPSin tavoitteena on myös tukea opiskelijan urasuunnittelua ja kehittää itsearviointivalmiuksia. (OPH määräys 34/011/2009, 20, 241, 243)

HOPS voidaan nähdä opiskelijoiden työvälineenä, jonka avulla he pohtivat ja määrittelevät oman oppimisensa lähtökohtia ja päämääriä, kuten esimerkiksi arkielämän ajankäyttöään. Lisäksi HOPS voi sisältää motiivien ja valmiuksien pohdintaa sekä opiskelun käytännön toteutuksen suunnittelua ja opintojen organisointia. (Verkkotutor 2013) Jalava, Lehtinen ja Palonen (1997, 8) toteavat, että HOPS on sekä opintojen suunnittelun että asiantuntijuuden kehittämisen väline. HOPS voidaan nähdä myös karttana, joka koostuu erilaisista opiskelureiteistä, joita suunnitelman tekijä on kulkenut tai aikoo kulkea. HOPS voi olla haastava sekä opiskelijalle että opettajalle. HOPS voi aluksi olla myös lisätyötä merkitsevä väline opettajille. Toisaalta HOPS voi auttaa opettajia pysymään ajan tasalla jatkuvan muutoksen oloissa. (Jalava, Lehtinen & Palonen 1997, 8) Kaikki opiskelijat eivät kuljekaane samoja reittejä, vaan yksilöllisyys on otettava huomioon esimerkiksi opetuksen suunnittelussa ja opiskelijan ohjauksessa. Annalan (2007) mukaan HOPSin ohjauksen kuormittavuus riippuu esimerkiksi siitä, millä tavoin HOPSin ohjaus on jäsennetty ohjaajan työnkuvaan. Koen myös konkreettisilla käytännön työvälineillä olevan merkitystä ohjauksen tukena ja työn kuormittavuuden vähentämisessä. Kehittämistyöni pyrkii myös osaltaan tällaiseen konkreettiseen ohjaustyön tukemiseen.

Jalava, Lehtinen ja Palonen (1997, 14-19) korostavat ohjauksen merkitystä opintojen suunnittelussa. Ohjausta tarvitaan esimerkiksi itseohjautuvuuteen kasvamisessa, valintojen ja päätösten tukena ja toimintatapojen tutkimisessa (Jalava, Lehtinen & Palonen 1997, 8-14). Vänskän (2005, 28) mukaan

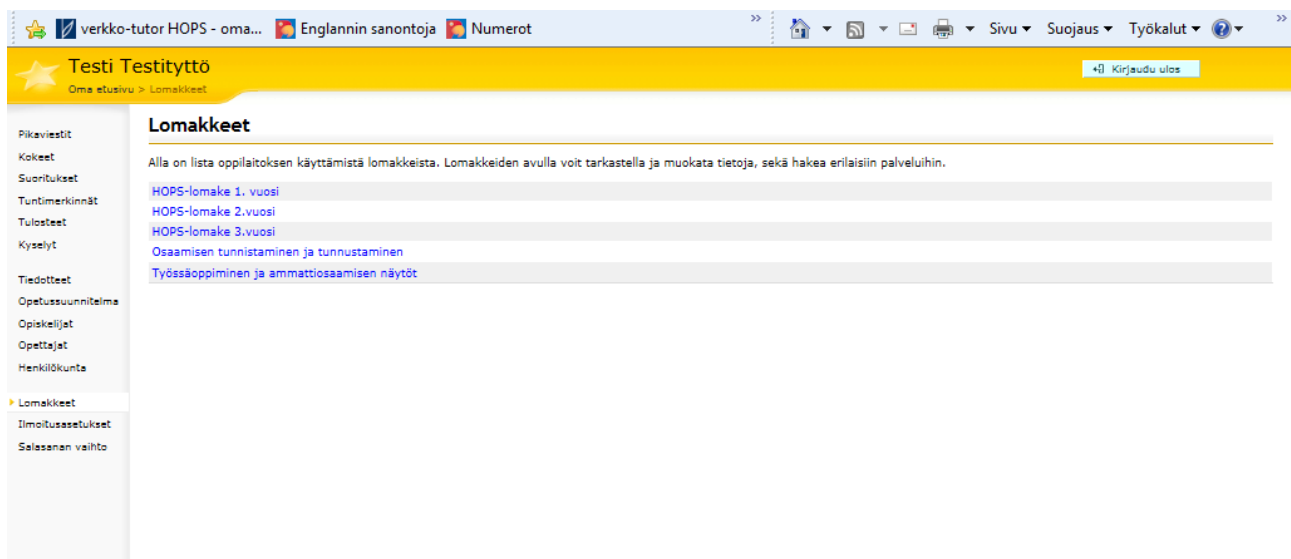
oppija nähdään nykyisessä oppimisajattelussa aktiivisena tiedon prosessoijana sekä oman oppimisensa subjektina. Samalla käsitys HOPS-ajattelusta on muuttunut. HOPS ei ole enää pelkästään aikataulutusta ja opintosuorituksia vaan se on aiempaa enemmän oman ammatillisen kasvun ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. HOPS voidaan nähdä myös yksilöllisenä suunnitelmana siitä, miten koulutuksen osaamistavoitteet voidaan saavuttaa. HOPSin avulla opiskelija voi pohtia kehittymistään ja oppimistaan. (Vänskä 2005, 28.) Samalla opiskelijan on varmasti tärkeää pohtia myös niitä esteitä, joita tavoitteiden saavuttamisen edessä on.

Sähköinen HOPS-lomake

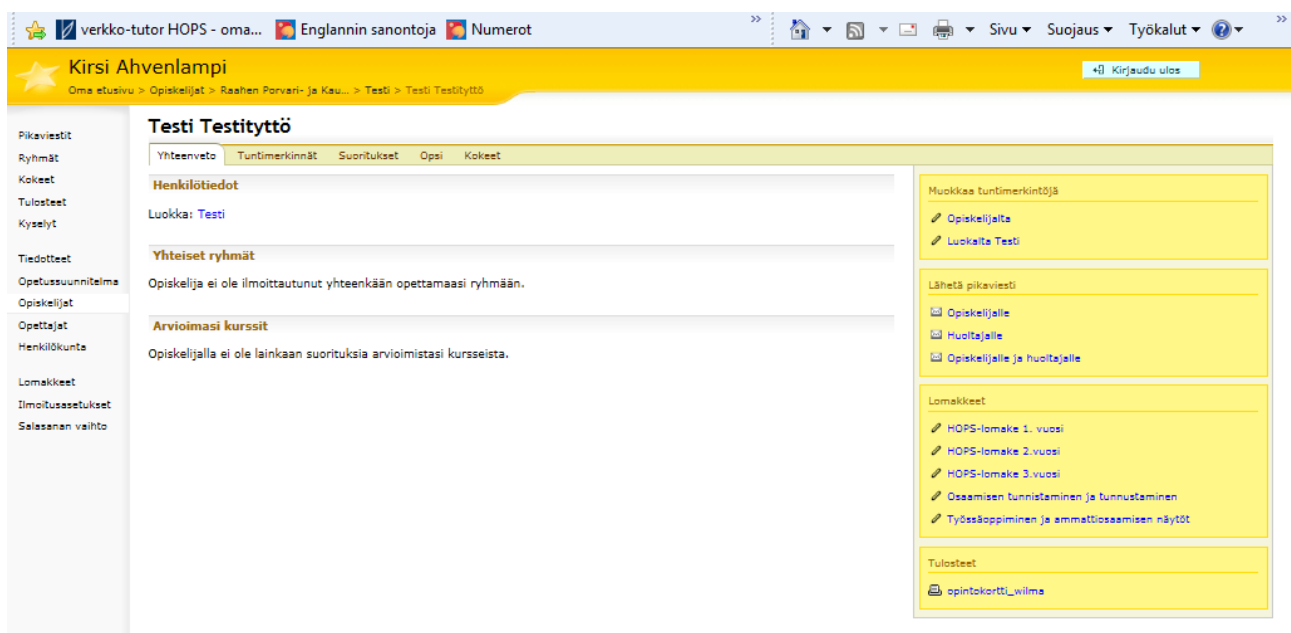
Kuten yllä on todettu, yhtenä kehittämistyön tavoitteena on opintojen henkilökohtaistamisprosessin kehittäminen niin opiskelijoiden kuin ohjaustyötä tekevienkin osalta. Keskeistä on myös saada juurrutettua entistäkin enemmän koko koulu ohjaa - ideologiaa oppilaitokseen. Näin ollen esimerkiksi henkilökohtaistamisen pohjana ja tukena käytettävät lomakkeet oli saatava vaivattomasti kaikkien tarvitsijoiden saataville ilman suurta koulutustarvetta.

Omien pohdintojen ja oppilaitoksemme IT-tukihenkilöiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella päädyin siihen, että laadin HOPS-lomakepohjat opiskelijahallinto-ohjelma Primuksessa, koska se oli jo käytössä oppilaitoksessamme. Lomakkeen täyttäminen ja vastausten lukeminen tapahtuu puolestaan Primuksen www-liittymä Wilmassa, sillä sen käyttö on tuttua niin opiskelijoille kuin opettajillekin. Lisäksi lomakkeen tiedot voi liittää ja siirtää suoraan muihin opiskelijatietoihin Primuksessa.

Selvytyden vuoksi päädyin laatimaan kullekin kolmelle opiskeluvuodelle omat lomakepohjansa. Kussakin lomakepohjassa painotus on kyseisen vuoden oppimisen sisällöissä, opintojen etenemisessä ja opiskelun tavoitteissa. Käytännössä tavoitteena on, että opiskelija päivittää aina myös edellisten vuosien HOPS-lomakkeet, jotta ne muodostavat koko opiskeluajan kattavan ketjun, jota ohjaajien on vaivatonta seurata. Yksinkertaisuuden vuoksi en laatinut omaa lomaketta mahdollista neljättä (tai useampaa) opiskeluvuotta varten, vaan lomakepohjat ovat sovellettavissa pidempäänkin opiskeluaikaan kuin kolmeen vuoteen.

Kuva 1. Opiskelijan lomakenäkymä

Kuva 2. Opettajan/ohjaajan lomakenäkymä

Kysymysten sisältö ja muoto

Lomakkeen laadintavaiheen aluksi pohdin, millaisia HOPS-lomakkeen kysymysten tulisi olla, jotta ne ohjaisivat opiskelijaa pohtimaan HOPSin kannalta oleellisia asioita ja antaisivat ohjaajalle tukea HOPSin laadintaan. Oppilaitoksessamme käytössä olleet lomakkeet kaipaivat päivitystä myös sisällön osalta, joten ne eivät sellaisenaan olleet siirrettävissä sähköiseen muotoon. Perehdyin

HOPS-kirjallisuuslähteisiin (ks. teoriaosuus yllä) saadakseni kokonaiskuvan siitä, mitä HOPSilla tarkoitetaan, mihin sillä pyritään, ja millainen HOPS-ajattelu tällä hetkellä on vallitsevana. Kirjallisuuden kautta HOPS-lomakkeiden kysymysten sisältö ja muoto alkoivat hahmottua. Keskeistä oli myös perehtyä erilaisiin, jo olemassa oleviin, sähköisiin HOPS-lomakkeisiin. Tutustuin useaan kymmeneen HOPS-lomakkeeseen eri oppilaitosten internetsivuilla. Käytännössä havaitsin, että suurin osa niistä lomakkeista, jotka eivät olleet salasanasuojattuja, oli laadittu korkeasteen käyttöön. Näin ollen ne eivät suoraan soveltuneet oman oppilaitokseni ja kehittämistyöni tarpeisiin, mutta antoivat tärkeitä suuntaviivoja omalle työlleni ja ennen kaikkea selvensivät HOPSin rakennetta. Vaikka sähköiset lomakkeet poikkesivat suurestikin toisistaan esimerkiksi muodoltaan, kykenin löytämään tietyn kaavan, joka lomakkeissa toistui. Lomakkeissa tulivat jollakin tavalla ilmi seuraavat viisi HOPSin osa-aluetta: 1) opiskelun lähtökohdat ja opintojen aikataulutus, 2) opintojen sisällöt, muodot ja tavoitteet, 3) opintojen eteneminen ja sen seuranta, 4) opiskelijan vahvuudet ja haasteet sekä 5) ammatillinen kasvu, opintojen päättövaihe ja valmistuminen. Nämä viisi osa-aluetta muodostavat myös omien HOPS-lomakkeideni rungon.

Olin laatinut valmiiksi sekä avoimia kysymyksiä että erityyppisiä monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymyksiä ei voinut kuitenkaan Primuksen teknisten ominaisuuksien vuoksi toteuttaa, joten omat lomakkeeni koostuvat avoimista kysymyksistä. Nämä ovat haastavampia opiskelijalle ja vaativat hieman enemmän aikaa, mutta toisaalta ne pakottavat opiskelijan todella pohtimaan esimerkiksi omia valintojaan, tavoitteitaan ja lähtökohtiaan. Lisäksi ne toteuttavat näkemystä oppijasta aktiivisena toimijana ja oman oppimisensa subjektina (ks. esim. Vänskä 2005). Avoimien kysymysten avulla myös ohjaajat saavat todennäköisesti enemmän sisältöä keskusteluihin opiskelijan kanssa, ts. avoimet kysymykset saattavat avata opiskelijan maailmaa monivalintakysymyksiä enemmän.

verkko-tutor HOPS - oma... Englannin sanontoja Numerot

HOPS-lomake 1. vuosi Tulostettava versio

Opiskelun lähtökohdat ja päämäärät

Pohdi alla olevia kysymyksiä ja vastaa niihin rehellisesti. Vastauksesi näkyvät ainoastaan luokanvalvojillesi, opoille sekä erityisopettajalle. Tiedot ovat luottamuksellisia. Lomaketta käytetään HOPS-keskustelun ja opintojen seurannan pohjana.

- 1) Miksi olet valinnut tämän koulutusalan? :
- 2) Millaisesta työpaikasta haaveilet?:
- 3) Mitä tavoitteita sinulla on opinnoillesi? (esim. tietojen ja taitojen hankkiminen, hyvät arvosanat, työpaikan saaminen...):
- 4) Mitä voit mielestäsi tehdä saavuttaaksesi tavoitteesi?:
- 5) Mikä voi mielestäsi estää tai hankaloittaa tavoitteidesi toteutumista?:
- 6) Arveletko joidenkin oppiaineiden aiheuttavan sinulle hankaluuksia? Minkä aineiden? Onko hankaluuksia ollut aiemmin?:

Kuva 3. HOPS-lomake, 1.vuosi

verkko-tutor HOPS - oma... Englannin sanontoja Numerot

Testi Testityttö Kirjeudu ulos

Oma etusivu > Lomakkeet > HOPS-lomake 3.vuosi

HOPS-lomake 3. vuosi Tulostettava versio

Opintojen eteneminen ja seuranta, kohti valmistumista

Täydennä ja päivitä tarvittaessa aiempien vuosien HOPS-lomakkeita ja vastaa sitten alla oleviin kysymyksiin. Tiedot ovat luottamuksellisia, ja niitä käytetään HOPS-keskustelun ja opintojesi seurannan pohjana. Vastauksesi näkyvät luokanvalvojillesi, opoille sekä erityisopettajalle.

- 1) Ovatko opintosi sujuneet suunnitelmiesi mukaisesti? Jos vastasit ei, miksi?:
- 2) Mitä odotuksia sinulla on loppuopinnoillesi ja opintojen jälkeiseen aikaan?:
- 3) Mitä sinun tulisi mielestäsi tehdä saavuttaaksesi tavoitteesi? Arveletko tarvitsevasi tukea tavoitteiden toteutumisessa?:
- 4) Aiotko hakea jatko-opintoihin? Minne?:
- 5) Millaisissa työtehtävissä haluaisit toimia valmistuttuasi?:
- 6) Käytkö töissä opintojen ohessa? Missä ja kuinka usein?:
- 7) Onko sinulla jo työpaikka tiedossa valmistumisesi jälkeen? Mikä?:

Kuva 4. HOPS-lomake, 3.vuosi

Käyttöoikeudet ja tietosuoja

Nimensä mukaisesti henkilökohtainen opiskelusuunnitelma sisältää opiskelijaa koskevaa, hyvinkin henkilökohtaista tietoa. Näin ollen kehittämistyössä tuli pohtia myös tietosuojaan liittyviä näkökulmia. Yhtäältä tavoitteena on tiedonkulun parantaminen eri toimijoiden kesken ja opiskelijaa

koskevan tiedon lisääminen ohjauksessa, toisaalta on pohdittava käyttöoikeuksia lomakkeiden lukemiseen eli opiskelijoita koskevaan tietoon.

Pyrin pitämään koko ajan mielessäni ydinkysymyksen siitä, ketkä todella tarvitsevat tietoa. Työyhteisössä käytyjen keskusteluiden perusteella päädyin siihen, että opiskelijan HOPS-lomakkeita pääsevät lukemaan kunkin opiskelijan luokanvalvoja, opinto-ohjaajat sekä erityisopettaja. Tarvittaessa käyttöoikeuksia voidaan lisätä yksittäisten opiskelijoiden osalta. Käyttöoikeuksien rajaamisen vuoksi jouduin tekemään myös liitteitä HOPSiin, ts. esimerkiksi osaamisen tunnistamista ja tunnustamista koskevat tiedot kirjataan varsinaisen lomakkeen lisäksi erilliselle liitelomakkeelle, koska kyseessä on tieto, jota kaikki opettajat tarvitsevat. Samoin menetellään esimerkiksi työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjä koskevan tiedon suhteen (ks. kuvat 1 ja 2). Nämä ratkaisut tekevät HOPS-lomakkeen rakenteesta hieman raskaamman ja epäkäytännöllisemmän, mutta toisaalta ne lisäävät tiedonkulkua opiskelijan tietosuoja vaarantamatta.

Pohdintaa

Sähköiset HOPS-lomakkeet otetaan oppilaitoksessamme käyttöön lopullisesti syksyllä 2014, mutta jo tulevana syksynä 2013 lomakkeet ovat koekäytössä pienellä osalla opiskelijoita ja opettajia. Koekäytön ja siitä saadun palautteen perusteella lomakkeita päivitetään tarpeen mukaan. Jatkossa lomakkeita päivitetään todennäköisesti vuosittain jossakin määrin, päivitysmahdollisuushan on yksi sähköisen lomakkeen eduista.

Koska lomakkeet tulevat käyttöön vasta varsinaisen kehittämistyön tekemisen ja tämän artikkelin kirjoittamisen jälkeen, en tässä artikkelissa kykene tekemään arvioita lomakkeiden toimivuudesta tai niiden vaikutuksesta tiedonkulun lisääntymiseen tai koko koulu ohjaa – ajattelun tehostumiseen. Olen kuitenkin esitellyt kehittämistyötäni pitkin lukuvuotta erilaisissa työyhteisön palaverissa ja tilaisuuksissa, ja vastaanotto on ollut innostunutta. Jo pelkkä kehittämistyö on mielestäni lisännyt vuoropuhelua henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman osalta, ja testikäytössä muutamalla opettajalla olleet lomakkeet ovat saaneet kiitosta. Palautetta on tullut käytännöllisyydestä ja tiedonkulun parantumisesta, konkreettisten ohjauksen työvälineiden lisääntymisestä ja tiedon arkistoinnin helpottumisesta. Näin ollen arvioin kehittämistyöni tehostavan ohjausta oppilaitoksessamme ainakin jossakin määrin. Toki on muistettava, että HOPS-lomakkeet ovat vain yksi keino lisätä ohjauksellista vuoropuhelua, mutta ne ovat kuitenkin askel oikeaan suuntaan.

LÄHTEET:

- Annala, J. 2007. **Merkitysneuvotteluja hopsista ja sen ohjauksesta**. Toimintatutkimus hopsin ja sen ohjauksen kehittämisestä korkea-asteen koulutuksessa. Acta Universitatis Tamperensis 1225. Tampere: Tampere University Press. Viitattu 14.5.2013.
<http://tampub.uta.fi/handle/10024/67713>
- Jalava, J., Lehtinen, E. & Palonen, T. 1997. Opsista hops: Käsikirja ja juonnettu kirjallisuusluettelo oppimisen ohjaajalle. Turku: Turun Yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus.
- Liiketalouden perustutkinto 2009. Ammatillisen tutkinnon perusteet. Opetushallitus. Määräys 34/011/2009.
- Verkkotutor. HOPS – oman opiskelun hallinta. Viitattu 14.5.2013.
<http://www.uta.fi/tyt/verkkotutor/hops.htm>
- Vänskä, K. 2005. **Moottoriteiltä metsäpoluille – oppimisen henkilökohtaistaminen opiskelussa**. Teoksessa J. Lerkkanen (toim.) Opinto-ohjauksen tarkoitus. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 28-34.